

מדד השלום – ספטמבר 2005
פרופ' אפרים יער ופרופ' תמר הרמן

על סף ראש השנה מסתבר כי על פי סיכום המאזן השנתי של הציבור היהודי מצבה של ישראל נעשה בשנה החולפת גרוע יותר במרבית התחומים של חיי החברה והמדינה, ובמיוחד בתחומי האלימות והפשע, הפערים בין עשירים ועניים, והתפקוד של מערכת הממשל והמערכת הפוליטית. שני התחומים היחידים שלגביהם המאזן השנתי הוא חיובי הם המעמד הבינלאומי של המדינה ומצבה הביטחוני. כלומר, השינויים לרעה במצבה של ישראל מבפנים הם העומדים בראש דאגותיו של הציבור.

בחלוף כחודש מאז סיום ההינתקות, הרוב בציבור היהודי מעריכים שהיא הייתה מהלך נכון הן מההיבט הביטחוני והן מבחינת הסיכויים לקידום תהליך השלום. הרוב אף סבורים כי ביצוע ההינתקות מעיד על החוסן הפנימי של החברה הישראלית. הערכות אלה עשויות להסביר את הממצא לפיו שיעור התמיכה בהינתקות כיום גבוה יותר מכפי שהיה סמוך לסיומה. באשר לפינוי נרחב של יישובים בגדה, עמדת הרוב היא שצעד כזה חייב להתבצע כחלק מהסכם עם הפלסטינים, ורק מיעוט קטן מוכן לתמוך בשלב נוסף של הינתקות חד-צדדית. ואכן, רוב מכריע מצדדים בניהול משא ומתן עם הרשות הפלסטינית למרות הערכה הרווחת שהסיכוי להגיע להסכם עם ממשלת אבו-מאזן נמוך למדי. את הפער בין התמיכה במשא ומתן לבין הספקנות באשר לתוצאותיו ניתן להסביר, בין השאר, בחשש הרווח כי ללא התקדמות במישור המדיני עלולה לפרוץ אינתיפאדה שלישית.

במישור של הפוליטיקה הפנימית, הדעה הדומיננטית היא שניצחונו של שרון בהצבעה שהתקיימה במרכז הליכוד על הקדמת הפריימריז משרת את האינטרסים החיוניים של ישראל. אולם באשר לעצם שיטת הפריימריז, נראה שהציבור חצוי בין מי שסבורים כי היא מחזקת את הדמוקרטיה הישראלית לבין מי שמעריכים כי היא מחלישה אותה, עם יתרון קטן לאחרונים.

אלה הממצאים העיקריים של סקר מדד השלום שנערך ב-29-28 בספטמבר, 2005.

עם צאת השנה הנוכחית, נראה שעל פי המאזן שערך הציבור, המצב בישראל נעשה גרוע יותר בהשוואה לשנה הקודמת בתשעה מתוך אחד-עשר תחומים מרכזיים בחיי החברה המדינה. המאזן שלילי במיוחד בתחומי האלימות והפשע (82.5% סבורים שהמצב בתחום זה הורע, 12% - לא השתנה ו-1% שהוא הוטב) והפערים בין עשירים לעניים (82% - הורע, 12% - לא השתנה ו-3% הוטב). במקום השלישי בדירוג השלילי ניצב התפקוד של מערכת הממשל והמערכת הפוליטית, עם מאזן של 59%, 25%, ו-7%, בהתאמה, ואחריו המצב הכלכלי (52%, 21%, ו-24%). מאזנים שליליים התקבלו, לפי הסדר, גם ביחס למצב היחסים בין יהודים וערבים ובין דתיים וחילוניים, החוסן הפנימי של החברה הישראלית, המצב הכלכלי האישי, והסיכוי לסיום הסכסוך עם הפלסטינים. בשני נושאים בלבד חל שיפור: המעמד הבינלאומי של ישראל (12% - שינוי לרעה, 21% - אותו דבר, ו-59% שינוי לטובה) ומצבה הביטחוני (21% שינוי לרעה, 36% - אותו דבר, ו-38% שינוי לטובה). נראה איפה שמנקודת ראותו של הציבור מצבה של

ישראל הורע, במידה זו או אחרת, בכל התחומים הפנימיים שנבחנו על ידינו, שעה שבנושאי חוץ וביטחון רק ביחס לסיכויי השלום עם הפלסטינים חלה הרעה בשנה החולפת, אם כי במידה מתונה יחסית (33.5% - המצב הורע, 26% - לא השתנה, ו- 23.5% - המצב הוטב).

תמונה חיובית יותר מתקבלת ביחס להערכות של הציבור היהודי את התוצאות של ההינתקות מרצועת עזה בחלוף כחודש מאז שבוצעה. כך, 56% סבורים שמבחינת השפעותיו הביטחוניות זה היה מהלך נכון, לעומת 36% הגורסים כי זה היה צעד מוטעה. (8% לא יודעים). גם מבחינת הסיכויים לקידום תהליך השלום עם הפלסטינים שיעור המאמינים כי זה היה צעד נכון (54%) גבוה יותר משיעור מי שמאמינים כי זה היה צעד מוטעה (38%), כשהשאר אינם יודעים. כאמור, בהערכת השינויים שחלו בשנה החולפת ביחס לסיכויים לסיום הסכסוך נמצא שבעיני רבים יותר המצב הורע ולא הוטב. את הסתירה לכאורה בתשובות לשתי השאלות ניתן ליישב בכך שמנקודת הראות של הציבור, מהלך ההינתקות היה צעד בכיוון הנכון ביחס לקידום תהליך השלום, אולם כשלעצמו, משקלו של צעד זה ביחס לסיכוי לסיום הסכסוך כנראה אינו מספיק. ואכן, רק מיעוט (35%) מקרבן מי שחושבים שההינתקות הייתה צעד נכון מבחינת הסיכוי לקידום השלום מעריכים כי הסיכוי לסיום הסכסוך נעשה טוב יותר בשנה החולפת. יתר על כן, למעלה משני שליש סבורים כיום שהסיכוי להגיע להסכם קבע עם ממשלת אבו-מאזן הוא די נמוך או נמוך מאד, שעה שחמישית בלבד מאמינים שהסיכוי להסכם הוא די גבוה או גבוה מאד (השאר אינם יודעים).

היבט חיובי נוסף של מהלך ההינתקות בא לידי ביטוי בהערכת שהתקבלו ביחס למשמעות שלו מבחינת החוסן הפנימי של החברה הישראלית. 54% סבורים שביצוע ההינתקות הוכיח שלחברה הישראלית יש חוסן פנימי גבוה למדי או גבוה מאד, בהשוואה ל- 28% החושבים שההיפך הוא הנכון. עם זאת, מן הראוי לציין את השיעור הגבוה יחסית – 18% - של ה- "לא יודעים" ביחס לשאלה זאת. מכל מקום, על רקע המגמה להעריך באופן חיובי את ההשפעות של ההינתקות ומשמעותה מבחינת החוסן הלאומי, ניתן להסביר ככל הנראה את העלייה שחלה בשיעור התומכים בה בהשוואה למצב ששרר סמוך לסיומה. כך, על פי מדד השלום של שלהי חודש אוגוסט, עמדו שיעורי התומכים בהינתקות ומתנגדיה על 52.5% ו- 41.3%, בהתאמה, שעה שהשיעורים המקבילים כיום עומדים על 59.4% ו- 33.3%.

אולם למרות שהרוב תומכים בהינתקות, רק מיעוט קטן יחסית – 19% - מוכנים כיום שמהלך חד-צדדי מעין זה יישנה כאשר מדובר בפינוי נרחב של יישובים בגדה, שעה שהרוב מתחלקים בין אלו התומכים בפינוי רק אם הוא יתקיים במסגרת הסכם שלום עם הפלסטינים (38%) ואלו שלא יתמכו בפינוי כזה בשום מצב (35%), כשהשאר (8%) אינם יודעים. יש לציין שדפוס דומה של עמדות ביחס לפינוי יישובים מהגדה נמצא גם בחודש שעבר, אם כי שיעורי התמיכה בפינוי במסגרת הסכם (34%) וללא הסכם (14%) עלו מאז, בעוד ששיעור המתנגדים לפינוי בכל מצב (42%) ירד. מכל מקום, מצירוף התומכים בפינוי גם באורח חד-צדדי או רק במסגרת הסכם עולה שהיקף התמיכה העקרונית בפינוי נרחב של יישובים בגדה מגיע כיום ל- 57% מכלל הציבור היהודי. עמדה זו עולה בקנה אחד עם התמיכה הרחבה (כ- 70%) בניהול משא ומתן בין ישראל לרשות הפלסטינית. זאת למרות שרוב בסדר גודל דומה (כ- 68%) מעריכים, כאמור,

שקיים סיכוי נמוך להגיע להסכם קבע עם ממשלת אבו-מאזן. כלומר, גם בין הספקנים יש רבים החושבים שצריך לפחות לנסות, מה בייחוד שלדעת הרוב (55%), אם לא תהיה התקדמות במישור המדיני עלולה לפרוץ אינתיפאדה שלישית (30% אינם גורסים כך ו- 15% אינם יודעים).

במישור של הפוליטיקה הפנימית, ההערכה הרווחת היא שניצחוננו של שרון בהצבעה שהתקיימה במרכז הליכוד על הקדמת הפריימריס היא לטובת האינטרסים החיוניים של ישראל. 62% מחזיקים בדעה זו לעומת 18% הגורסים שהיה עדיף כי שרון היה מפסיד (20% אינם יודעים). פילוח התשובות על פי ההבחנה בין מצביעי הליכוד לבין המתפקדים לו מצביע על דפוס הפוך: בין המצביעים לליכוד, שיעור הסבורים שניצחון שרון משרת את האינטרסים של המדינה מגיע ל- 65% ושיעור הגורסים שההיפך הוא הנכון עומד על 19% (17% אינם יודעים). כלומר, שיעור המצדדים בניצחון שרון בקרב מצביעי הליכוד גבוה אף מעט יותר מהשיעור הממוצע בכלל הציבור היהודי. לעומת זאת, בקרב המתפקדים לליכוד, רק 33% סבורים שניצחון שרון טוב למדינה שעה ש- 50% מעריכים שעדיף כי שרון היה מפסיד (17% אינם יודעים). באשר למצביעי שאר המפלגות, סדר שיעורי ההערכות החיוביות והשליליות לניצחון שרון הוא כלהלן (בסוגרים – לא יודעים): עבודה – 87% ו- 7% (6%); מר"צ – 81% ו- 0% (19%); שינוי – 76% ו- 12% (12%); מפד"ל – 42% ו- 33% (25%); איחוד לאומי – 29% ו- 43% (29%); ש"ס – 20% ו- 40% (40%); יהדות התורה – 17% ו- 39% (44%).

על רקע מהלך ההצבעה שהתקיימה במרכז הליכוד בשאלה האם להקדים את מועד הפריימריס, בחנו האם הציבור סבור ששיטת הפריימריס המתקיימת בקרב חברי מרכז של מפלגות שונות מחזקת או מחלישה את הדמוקרטיה הישראלית. התשובות מלמדות ש 34% סבורים שהשיטה מחזקת את הדמוקרטיה, 41% שהיא מחלישה אותה, ו 25% שאינם יודעים. כלומר, קיימת נטייה מסוימת להתנגד לפריימריס, אולם התמונה הכללית מעידה על חילוקי דעות ואי ודאות ביחס לשיטה. עם זאת, יש להביא בחשבון כי העמדות הנוכחיות בסוגיית הפריימריס הושפעו כנראה מהחזיון העגום שהתגלה לעיני הציבור במהלך הדיונים במרכז הליכוד, במיוחד האירוע המביך של ניתוק המיקרופון בראשית נאומו של ראש הממשלה. ייתכן איפה כי בנסיבות אחרות עשויה להתקבל בשאלה זו תמונה שונה.

מדדים:

אוסלו כללי – 36.6; יהודים – 33.1

מו"מ כללי – 52.3; יהודים – 49.9

פרויקט מדד השלום נערך במרכז תמי שטינמץ למחקרי שלום והתכנית לחקר סכסוכים ויישובם ע"ש אוונס באוניברסיטת תל-אביב, בראשות פרופ' אפרים יער ופרופ' תמר הרמן. הראיונות הטלפוניים בוצעו על-ידי מכון ב.י. כהן באוניברסיטת תל-אביב בין ה-29-28 בספטמבר, 2005 וכללו 582 מרואיינים/ות, המייצגים את האוכלוסייה הבוגרת היהודית והערבית בארץ (לרבות יש"ע והקיבוצים). טעות הדגימה למדגם בגודל זה היא כ- 4.5% לכל כיוון.